

LÆRERE, POLITIK OG PROFESSION

DANMARK I 1960'ERNE OG 1970'ERNE

■ NING DE CONINCK-SMITH

INTRODUKTION

I november 1970 var Ballerup-Måløv skolevæsen på den københavnske vestegn vært for en nordisk konference om åben-plan-skolen. Kommunen havde besluttet at satse på det nye koncept på et tidspunkt, hvor elevtallet blev forøget med 1.000 om året, samtidig med at der kom 100 nye lærere til.

Kommunen havde igangsat et voldsomt skolebygningsprogram til at huse de mange nye elever og deres lærere. Konferencen blev afholdt på to af de senest opførte skoler, Hedegårdsskolen og Rugvængets Skole, der begge havde en afdeling i åben plan. I Sverige og Norge havde åben-plan-skolen slået rødder kort forinden, inspireret af skolebyggerier i USA og England. Nye gruppedynamiske og individbaserede læringsteorier udfordrede i efterkrigsårenes USA det velkendte klasserum, mens udviklingen i England var centreret omkring udformningen af særlige læringsmiljøer for elever helt ned til børnehvealderen.¹

I Danmark var der endnu kun de to skoler i Ballerup, men yderligere syv var i støbeskeen. Det var især kommuner i omegnen af hovedstaden og landets store provinsbyer, som var tiltalt af tanken. Åben plan var ikke kun billigt og rationelt byggeri, det rummede også pædagogiske muligheder for en mere kreativ og sammenhængende skolehverdag for de mindste elever, individuelt tilrettelagt undervisning, gruppearbejde, valgfag og undervisning på tværs af klasserne for de større elever og øget samarbejde blandt lærerne.²

I Ballerup og i nabokommunen Gladsaxe, som gik med de samme byggeplaner, var de nye skolerum et tilbud til de mindste elever, der havde brug for tryk og trivsel ved skolestart. Eller som viceskoleleder Henrik Hestbæk udtrykte det i sit indlæg ved konferencens start:

I alle de nordiske lande er man klar over, at barnets alder er et ret dårligt udvælgelses-kriterium for skolebegyndere. Vi erkender tillige, at først når skolemiljøet bliver indrettet til også at modtage de elever, der gennem deres tidlige barneår i lidet stimule-

¹ Ebbe Kromann: "Åben-plan skoler – fortid og fremtid", *Uddannelseshistorie*, 1974, s. 73-88. I 1969 besøgte en dansk delegation fra Undervisningsministeriet USA, jfr. *Uddannelse*, nr. 9, 1969. Om udviklingen i England efter 2. Verdenskrig, se Catherine Burke: *A Life in Education and Architecture. Mary Beumont Medd*, London: Ashgate 2013, s. 107-196.

² Vagn Rabøl Hansen: *Åben-plan skolen*, København: Folkeskolens Forsøgsråd 1973, s. 8.

rende miljøer, udviklingsmæssigt er blevet retarderede i forhold til de fleste af deres jævnaldrende, kan vi for alvor gøre noget for disse børn.

Hans udtalelser ekkoede konklusionerne i Socialforskningsinstituttets undersøgelser, som viste, at efterkrigsårenes uddannelseseksplosion især var kommet middelklassens børn til gode, mens elever med en uddannelsesfremmed baggrund ikke i samme grad fortsatte i skolesystemet efter undervisningspligtens ophør med 7. klasse.³

For at imødegå denne ubalance, og ruste elever fra de lavere sociale grupper bedre, havde man i kommunen besluttet at tilbyde alle elever plads i en børnehaveklasse. Tilbuddet blev vel modtaget af forældrene, og omkring 85 procent af børnene startede i skole som seksårige. Denne nye "småbørnsundervisnings pædagogik" havde bidraget til, at "tidligere tiders stive organisation" var blevet løst op, samtidig med at lærergerningen havde fået et nyt indhold. "Lærerenes mangeårige åg, terperiet, bliver i stedse højere grad afløst af mere ædle pædagogiske opgaver", lød det fra viceskolelederen. Til disse "ædle opgaver" hørte, at læreren evnede at fungere som inspirator, organisator og koordinator, at han var god til selv at lave undervisningsmateriale og til at samarbejde med sine kolleger. Endvidere var det et krav til de lærere, som blev ansat i kommunen, at de var i besiddelse af "en positiv holdning til demokratiske processer i skolen".⁴ Læreren skulle således være indstillet på at lytte til eleverne og give dem plads og medbestemmelse.

DA LÆRERGERNINGEN BLEV POLITISK

Indlæggene på konferencen slog en tone af pædagogisk fornyelse an, som ikke bare materialiserede sig i de nye skolebyggerier, men som også udgjorde den umiddelbare kontekst for den første danske lærerstrejke. Den tog nemlig sin begyndelse i Ballerup-Måløv kommune, i spisefrikvarteret den 22. marts 1973 på Skovlunde Skole. I løbet af ganske kort tid havde den bredt sig til kommunens øvrige skoler og til skoler i resten af landet. Da man gjorde tallene op, viste det sig, at 20.000 lærere havde nedlagt arbejdet – og at omkring 300.000 elever havde mærket konsekvenserne heraf. Det svarede til ca. 40 procent af lærerne – og lidt under halvdelen af eleverne.

Strejken fandt sted på et tidspunkt, hvor lærerkorpsets sammensætning var under forandring. Seminarieloven fra 1966 gjorde det af med "manden fra ploven", fremover krævede det en studenter- eller HF-eksamen at blive optaget på læreruddannelsen. De store årgange i kombination med at stadig flere elever fortsat-

³ Se f.eks. Erik Jørgen Hansen: *De 14-20 åriges uddannelsessituation, 1965. Bd I, Social og geografisk rekruttering*, Kbh. Teknisk Forlag 1968 (1975).

⁴ Ballerup-Måløv Kommune. Skoleforvaltningen: *Rapport om skoler med åben plan nr. 1, 1970*, s. 7-9.

te efter 7. klasse, udviklingen af specialundervisningen og de mange skoleforsøg med bl.a. delehold, skabte en voldsom lærerefterspørgsel op igennem 1960'erne. I 1973 var der ca. en tredjedel flere lærere end fem-seks år tidligere, nemlig omkring 50.000. Alt andet lige betød det en markant foryngelse. Lærerstanden var også på vej til at skifte køn, stadig flere lærere i folkeskolen var kvinder, og i skoleåret 1972/73 var der omkring 25 procent flere kvinder end mænd.⁵ I modsætning til deres mandlige kolleger, som traditionelt havde haft landlige rødder, kom mange af kvinderne fra byernes voksende lag af funktionærer og faglærte arbejdere.

Ballerup-Måløv kommune var sammen med Albertslund og Gladsaxe én af de såkaldt røde kommuner på den københavnske vestegn.⁶ Det var her, de unge lærere søgte hen, når de havde fået nok af stivnakkede kolleger og inspektører andre steder, og det var her, de unge familier slog sig ned.⁷ Tilflytningen til Ballerup-Måløv var så voldsom, at det kommunale skolebyggeri havde svært ved at følge med. Fem af kommunens skoler var således blandt de største i hele Københavns Amt, ligesom man også havde de højeste klassekvotienter.⁸ I alle de tre omegnskommuner sad der fremsynede folk i ledelsen af skolevæsenet – og alle tre steder havde 1960'ernes velstandsstigning skabt de økonomiske muligheder for en markant udbygning, men også for eksperimenter og nytænkning.⁹

Det særlige ved denne strejke var, at det var tjenestemænd som gik i strejke. Lærerkollegiet på Skovlunde Skole var ikke kendt for at være specielt progressivt, snarere tværtimod. De "var noget satte og pæne", som Finn Gunst Christensen, der var lærer på Hedegårdsskolen huskede dem. På den skole anså de sig selv som røde, og "jeg skal da love for, at vi kom med i en fart".¹⁰

Tjenestemænd måtte imidlertid ikke strejke, og 1973-strejken – og en efterfølgende afholdelse af faglige møder i arbejdstiden i 1979 – var dele af de såkaldt vilde strejker, som karakteriserede 1970'erne. De brød med det etablerede overenskomstsysteem, og de var vilde i den forstand, at der i forbindelse med strejkerne udvikledes en række ny aktionsformer så som blokader og aktions- og støttekomiteer uden om fagtoppen, som ikke var set før. En lidt mindre bemærket ting var også, at de offentlige ansatte gik i strejke med sygeplejerskerne, lærerne og postarbejderne som nogle af de toneangivende grupper. For lærerne skete der

⁵ *Danmarks Statistik* diverse årgange.

⁶ Se Thorsten Villum Hansen mfl.: *Lærertilv i Ballerup. Ballerup Lærereforening 1957-1997*, Ballerup: Ballerup Lærereforening 1997. Se også Mette Jensen: *Fra Stenølse til computer. Udstilling om Ballerups historie på Ballerup Egnsmuseum*, Ballerup: Ballerup Egnsmuseum 2004. Om Gladsaxes skolehistorie se kapitlet om folkeskolen i de store forsøgsår 1960-1988 i Gladsaxe Historisk-Topografiske Selskab: *Gladsaxe-bogen*, III, 1991, s. 235-260.

⁷ Karen Borgnakke: *Skole, lærer, lønarbejde*, København: Unge Pædagoger 1977, s. 252-254.

⁸ Borgnakke, *Skole, lærer, lønarbejde*, s. 253.

⁹ Se også Anette Faye Jacobsen m.fl.: *Da skolen blev sin egen. Dansk skolehistorie. Tiden 1920-1970*, bd. 4, Århus: Aarhus Universitetsforlag 2014.

¹⁰ Citeret fra Thorkild Thejsen: "1970'erne: Skoleudvikling, kritiske lærere og strejker" i Thorkild Thejsen (red.): *Lærernes kampe – kampen om skolen*, 2014 [under udgivelse].

en markant radikalisering, således at Socialistisk Folkeparti omkring 1990 var lærernes foretrukne politiske parti, og dermed havde skubbet Det radikale Venstre og Det Konservative Folkeparti, som havde tegnet lærerstanden tidligere, ud på sidelinjen.¹¹

Hvor strejken i marts 1973 i de meget få fremstillinger af skolens historie efter Anden Verdenskrig stort set ikke behandles, har den inden for det sidste års tid været genstand for fornyet opmærksomhed. Det skyldes muligvis lærerlockouten i foråret 2013, men formentlig i lige så høj grad et ønske om at bidrage til diskussionen om lærergerningens nyere historie, hvor forholdet mellem kald, lønarbejde og profession står centralt.¹² Flere empiriske forhold, som kan have ledt frem til aktionen, er derved blevet afdækket, bl.a. oprettelsen af en strejkefond i Danmarks Lærerforenings regi i 1960, men også en tiltagende faglig debat i kølvandet på den *Blå Betænkning* – og den centrale rolle, som DLF's pædagogiske udvalg kom til at spille i forbindelse med udformningen af ni-punkts programmet i 1969. Programmets ni punkter kom til at udgøre hovedtrækkene i den skolereform, som blev til mellem 1972 og 1975, hvor bl.a. undervisningspligten blev forlænget til 9 år, kristendommen gled ud af formålsparagraffen, og den tidlige deling af eleverne i boglig og almen linje blev ophævet. Ligeledes kan det have spillet en rolle, at afstanden mellem landsby- og købstadslærerne både løn- og arbejdsmæssigt var blevet formindsket, efter centralskolernes indtog i landdistrikterne, således at lærerne i stigende grad fremstod som en samlet stand. Også spørgsmålet om, hvem der stod bag strejken, har været drøftet. Der synes at være enighed om, at strejken ikke var drevet frem af socialistiske elementer, men snarere var en hverdagsagtig reaktion på en utilfredshed bygget op over lang tid.

Den konklusion anfægtes ikke i denne artikel, som i hovedtræk var skrevet, inden de omtalte bidrag blev publiceret. Men hvor disse har en mere afgrænset karakter, der ser på problematikken indefra, fra lærernes egen verden, har jeg tænkt konflikten udefra med afsæt i spørgsmålet om, hvorfor noget i hverdagen

¹¹ Se Jesper Due og Jørgen Steen Madsen: "Centraliseret decentralisering. Overenskomstforhandlinger på det offentlige arbejdsmarked i 1970'erne og 1980'erne", Årbog for arbejderbevægelsens historie, 20, 1990, s. 135-165; "Arbejdskonflikter i Danmark", *leksikon.org*; "Slumstorreri og 'Vilde strejker'", *Den Store Danske Encyclopædi*, www.denstore-danske.dk; samt "Uddannelsesprotester i Danmark efter 1960", *leksikon.org*.

¹² Danmarks Lærerforening var ikke glad for strejken, og den omtales derfor kun indirekte i det festskrift, som foreningen udgav i 1974 i anledning af 100 års dagen. Se Ib Koch-Olsen (red.): *Lærerne og folkeskolen gennem 100 år*, København: Danmarks Lærerforening, 1974, s. 371. Som den første trak den senere redaktør af *Folkeskolen*, Thorkild Thejsen, konflikten frem i en række interviews med lærere, som blev bragt i tidsskriftet *Unge Pædagoger* i 1970'erne og siden samlet i Thorkild Thejsen: *Samtaler med lærere*, Unge Pædagoger, 1980. I forbindelse med en ny publikation, som Danmarks Lærerforening udgiver i anledningen af 200 året for folkeskolen i 2014, har Thejsen igen sat fokus på strejken. Thorkild Thejsen (red.): *Lærernes kampe – kampen om skolen*, 2014 [under udgivelse]. Strejken er også behandlet i Keld Grønder-Hansen: *Den gode, den onde og den engagerede – 1000 år med den danske lærer*, København, Muusmanns forlag, 2014, s. 310 og 315-316.

bliver politisk – og hvad der skal til, for at det sker. Det er de sociale og kulturelle processer, som gjorde noget i lærerhverdagen politisk og den betydning, det (måske) fik for lærernes professionelle selvbevidsthed, som har været styrende.¹³

Artiklen er også tænkt som et stykke skolehistorisk samtidshistorie og dermed en illustration af de kildemuligheder, der åbner sig i krydsfeltet mellem materialitet, diskurs og erindring.

KONTEKST

1973 var et centralt år i den danske samtidshistorie. Det var året, hvor antallet af indvalgte partier i Folketinget fordobledes fra fem til ti ved efterårets valg, og især protestpartier på den borgerlige fløj med Fremskridtpartiet, Centrum-Demokraterne og Kristelig Folkeparti blev styrket. Herved blev der rokket ved de midtsøgende konstellationer, som havde karakteriseret velfærdsstatens opbygningsfase siden 1950'erne. Den politiske uro skyldtes en blanding af et stadig stigende skattetryk, en vrede mod de offentligt ansatte, men også en kulturel reaktion på modernitetens indtog med EF, kvindekamp, fri abort, sekularisering – og moderne samtidskunst som ikke lignende "noget". Denne reaktion ramte i 1974 også folkeskolen og udviklede sig til den såkaldte indoktrineringsdebat, hvor borgmesteren i Ballerup-Måløv kommune, socialdemokraten Kai Burchardt, siden hen beskyldte lærerne for at være røde abekatte og rendestensundervisere.¹⁴

I Undervisningsministeriet arbejdede man med en ny folkeskolelov, som for alvor skulle indfri de tanker, der lå i den *Blå Betænkning* fra 1960-61 om udviklingen af en skole, som gjorde børnene til lykkelige og harmoniske mennesker og som formåede at få alle med. Erfaringerne fra Sverige spillede en vægtig rolle. Her havde man op igennem 1960'erne indført enhedsskolen og forlænget skolegangen til ni år. I Danmark blev eleverne stadig delt i en almen og en boglig linje efter femte klasse, og undervisningspligten var kun syv år.

Der var dog tegn på ændringer, og i de såkaldte "røde kommuner" og andre steder i landet benyttede man sig flittigt af den forsøgsparagraf, som var indskrevet i 1958-loven. Det gjorde det muligt at udskyde delingen i 5. klasse til 7. klasse – og at eksperimentere med sammenholdte 8.-10. klasser. For stadig flere elever fortsatte deres skolegang, og som en konsekvens blev undervisningspligten på nationalt plan forlænget til ni år i 1972. Det skete alt sammen med velvillig bistand fra Folkeskolens forsøgsråd, der gerne betalte, hvad det kostede i timer og materialer til de mange forsøg med individualiserende undervisningsformer – og på at åbne skolen ud mod det omgivne samfund. I dette arbejde var det nye orien-

¹³ Som inspiration se Steven Pincus and William Novak: *Political History after the Cultural Turn, Perspectives on History*, 2011 online; Ute Frevert et al.: *Neue Politikgeschichte. Perspektiven einer historischen Politikforschung*, Frankfurt/MCampus Verlag 2005 og Tobias Weidner: *Die unpolitische Profession*, Frankfurt/M: Campus 2012.

¹⁴ Se herom i Ellen Nørgaard: *Indoktrinerung i folkeskolen*, København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag 2008, s. 127.

teringsfag, som var kommet ind med 1958-loven i 8.-9. klasserne, centralt. Øverst på den skolepolitiske ønskeseddel stod mobiliseringen af intelligensreserverne i demokratiet og velfærdssamfundets navn.¹⁵

Mobilisering var imidlertid ikke tilstrækkeligt; det skulle være en arbejdskraft som var omstillingsparat og til stadighed evnede at tilegne sig ny viden og nye synspunkter i en foranderlig tilværelse:

Skal det lykkes, må hele skolens udgangspunkt med udgangspunkt i faget orientering gennemsyres af en pædagogisk holdning, som mere ser som sit mål i at "lære eleverne at lære" end at udstyre dem med et bestemt mål af parat viden, og som inddrager elevens hele tilværelse i skolen og vekselvirkningen mellem hjemmet, skolen, arbejdspladsen og det øvrige samfund i undervisningen,

som skoledirektør Holger Knudsen fra Ballerup formulerede det i en artikel i *Pædagogisk Orientering* fra 1965.¹⁶ Bladet var organ for Pædagogisk Landsforening for faget Orientering (PLO),¹⁷ og i 1964 blev han foreningens første formand.

Med dette in mente var det ikke overraskende, at Ballerup-Måløv kommune under Holger Knudsens ledelse kastede sig ud i store reformer af skolens form og indhold, ligesom man også betrådte nye stier i samarbejdet med lærerne. I 1968 tog skoledirektøren således initiativ til Formandsmødet. Her mødtes hver 4. torsdag formand og næstformand for Ballerup Lærerforening og formand og næstformand for Fælleslærerrådet – som repræsenterede kollegerne på samtlige af kommunens skoler – med skoledirektør og vicedirektør. I dette regi blev der lavet en lang række aftaler om lærernes (over)timebetaling under de nye tider, hvor emneuger, lejrskoler, forældremøder m.m. kom til at høre til skolens orden.

Dermed var kommune og kredsforening på forkant med udviklingen. Mange andre steder var kredsen fortsat lig med "en kommodeskuffe hjemme hos formanden" eller en kaffeklub.¹⁸ Det ophørte dog i de følgende år, efter at løn- og pensionsberegningerne med kommunalreformen i 1970 var overgået til kommunerne fra de nedlagte amtsskoleledelser. Det var de ganske uvante med, og kredsen og Danmarks Lærerforenings hovedkontor i København måtte derved på banen i et hidtil uhørt omfang.¹⁹

¹⁵ Se også Ning de Coninck-Smith, Lisa Rosén Rasmussen og Iben Vyff: *Da skolen blev alles. Dansk skolehistorie. Tiden efter 1970*, bd. 5, Århus: Aarhus Universitetsforlag 2014.

¹⁶ Gengivet i Birte Kjær Jensen, Poul Lassen og Steen Sjørslev (red.): *Dejn og Direktør. Festskrift til Holger Knudsen*, København, Undervisningsministeriets Forlag, 1994, s. 79-80.

¹⁷ PLO nedlagde sig selv i 2009.

¹⁸ Jørgen Steen Madsen og Jesper Due: *Fra lokalkreds til fagforening*, København: Københavns Universitet 1987, s. 3-4 og *Folkeskolen*, 45, 1969. Tjenestemandsansættelsen ophørte i 1992, hvorefter KL overtog forhandlingerne på kommunernes vegne.

¹⁹ Kierkegaard, Kjeld: *Danmarks Lærerforenings sekretariat indtil 1985*, (stencil), s. 69.

Med i forsøgsarbejdet havde man tidens førende eksperter fra kredsen omkring Danmarks Pædagogiske Institut og Statens Pædagogiske Forsøgscenter i Rødovre. Det var et klima af optimisme og eksperimenteren. ”Pædagogikken var i højsædet i den første del af 70’erne”, skriver lærer Rigmor Jark, som i disse år var aktiv i lærerforeningen, i et tilbageblik. ”Gennemsnitsalderen for lærere lå på 30 år, og vi gik på med krum hals. Rammerne var vide og ressourcerne til dem, der ville gå nye veje, var til stede”.²⁰

Samtidige kilder hævdede, at det ved ansættelsessamtalen på skoledirektørens kontor blev understreget ”at man fra skoleforvaltningens side ser velvilligt på utraditionelle, nyskabende undervisningsforløb, ligesom man belønner de lærere, som således har gjort sig fortjent til det, ved at udnævne dem til skoleinspektører, viceskoleinspektører, konsulenter m.m.”²¹

Fornyelserne bekom tilsyneladende forældrene vel. De var nærmest overvældede af den interesse, som skolevæsenet viste dem med ugesedler, kontaktbøger, forældredage, hjælpemødre og -fædre (der bagte boller, tog med på udflugter og hjalp med matematik og dansk), far-mor-grupper, foredrag og studiekredse. Det var på én gang nyt, men også i tråd med udviklingen, som i stigende grad var opmærksom på samarbejdet mellem skolen og hjemmet. I 1970 fik forældrene således styrket deres repræsentation ved en skolenævnsreform, og i den nye folkeskolelov fra 1975 blev deres medopdrageransvar skrevet direkte ind i formålsparagraffen. Der var dog en vis skepsis over for åben-plan-princippet i de større klasser. Forældrene på Højagerskolen fandt, at det var i orden at have børnehaveklasserne i åbent plan, mens de ikke var sikre på, det var en god ide, når ”børnene skulle til at ’lære’ noget”.²²

Men hvad med lærerne, hvordan så det ud rundt omkring i landet – og hvor var de henne i alle disse forandringer?

KONFLIKT

I foråret 1973 var overenskomstsituationen på det private arbejdsmarked kørt fast, og det ene strejke- og lockout varsel tog det andet. Den 21. marts var storstrejken en realitet, og 258.000 lønmodtagere ude i konflikt.²³

Økonomiminister Per Hækkerup meldte ud, at der skulle spares 400 millioner kr. mere på de offentlige finanser – underskuddet var på omkring 1 milliard kr. (som det havde kostet at bygge velfærdsstaten op) mere, end oprindeligt beregnet. Ved at udskyde reformen af folkeskolen til 1973/74 kunne der spares 117 millioner, og resten kunne hentes ved at nedsætte timelængden fra 50 minutter

²⁰ Jensen, *Degn og direktør*, s. 100.

²¹ Borgnakke, *Skole, lærer, lønarbejde*, s. 254.

²² *Rapport nr. 3 om skoler med åben plan på grundlag af materiale fremlagt på Højager-konferencen 1972*, Ballerup-Måløv Kommune, januar 1973.

²³ *Avisårbogen 1973*, diverse datoer.

til 45, og øge lærernes undervisningstid fra 27 til 30 lektioner. Forliget var handlet af med Socialistisk Folkeparti, som var støtteparti for den socialdemokratiske mindretalsregering under statsminister Anker Jørgensens ledelse.

Det havde længe været en kendt sag, at folkeskolen og især overtimebetalingen som følge af en stor lærermangel måtte holde for, og i 1972 havde ministeriet udsendt en utvetydig opfordring til kommunerne om at spare på lærerkræfterne, øge klassekvotienterne for de nye 1. klasser og sætte timetallet ned til et minimum for klasser med 21 eller færre elever. Anledningen var en forventning om yderligere lærermangel som følge af overgangen til den nye læreruddannelseslov, der havde gjort det af med præparanderne og manden fra ploven, samtidig med at den nye læreruddannelse var blevet gjort fireårig.²⁴

Uanset hvad, var økonomiministerens udmelding i lærerkredse tydeligvis dråben, der fik bægeret til at flyde over. Fra Danmarks Lærerforening (DLF) forlød det, at forslaget var et indgreb i den aftale om undervisningstiden, som var indgået med Danmarks Lærerforening tre år tidligere. Ved tjenestemandreformen i 1969 var DLF nemlig blevet forhandlingsberettiget. Reformen bragte tjenestemændene lønmæssigt op på siden af de mange overenskomstansatte grupper, som var blevet ansat i staten op igennem 1960'erne, ligesom man også nærmede sig lønudviklingen på det private område. Ved samme lejlighed fik lærerne tildelt 250 timer – de såkaldte rådighedstimer – som et udtryk for, at lærergerningen i stigende grad var kommet til at omfatte en lang række andre ting end undervisning. Den konstante efterspørgsel på lærere havde sandsynligvis været et magtfuldt argument ved forhandlingsbordet.²⁵

Forud var gået et forløb, hvor lærernes undervisningstid i 1961 var blevet nedsat fra 36 til 32 timer. Op igennem 1960'erne pressede Danmarks Lærerforening på for en yderligere reduktion. De mange ændringer efter 1958-loven i retning af mere individualiseret undervisning, gruppearbejde, faglig ny-orientering, inddragelse af AV-midler og forventninger om et udvidet forældresamarbejde lagde ifølge foreningen helt uhørt pres på lærerne. En undersøgelse foretaget i vinteren 1968/69 blandt lærere på Rasmus Rask Skolen i Bellinge Kommune på Fyn viste, at samtlige lærere havde fem timers overarbejde om ugen, og i foreningens blad *Folkeskolen* diskuteredes, hvordan tillidsmandssystemet kunne udbygges, og om tiden ikke var moden til at lærerne – ligesom deres overenskomstansatte kolleger i gymnasiet, som i 1969 gennemførte en seksugers strejke – gik i strejke, tjenestemænd eller ej.²⁶ Femdagsugens indførelse i 1970 imødekom nogle af lærernes krav, idet lektionstallet blev sat ned fra 30 til 27.²⁷

²⁴ *Uddannelse 1972*, s. 176.

²⁵ Se Koch-Olsen: *Lærerne og folkeskolen*, s. 303-308.

²⁶ *Folkeskolen*, 44, 1969, s. 2164-2169, nr. 18, 1969, nr. 20, 1969, nr. 9, 1970.

²⁷ Jesper Due og Jørgen Steen Madsen: *Fra lokalkreds til fagforening. De lokale fagforeningers tilblivelse i Danmarks lærerforening*, 1987, s. 51. Se også Due og Madsen, "Centraliseret decentralisering" og *Folkeskolen*, nr. 45, 1969.

Selvom der blev stadig flere overenskomstansatte i den offentlige sektor, havde ønsket om et loyalt medarbejderkorps vejet tungest, når det gjaldt folkeskolen. Det hed følgelig i lærernes kaldsbrev, §10, at "en tjenestemand (skal) samvittighedsfuldt overholde de regler, der gælder for hans stilling, og såvel i som uden for tjeneste vise sig værdig til den agtelse og tillid, som stillingen kræver..."²⁸

Det var imidlertid netop dette påbud, lærerne på Skovlunde Skole, hvor strejken tog sin begyndelse den 22. marts 1973, valgte at overhøre. På mødet rasede de mod økonomiminister Per Hækkerups udtalelser i TV-Avisen aftenen forinden. Her havde han givet udtryk for at overtidsbetalingen i folkeskolen var løbet helt af sporet. "Det kan ikke være meningen, at vi skal lønne folk for overtimer, når de godt kunne klare det samme i arbejde i deres normale arbejdstid". Lærerne burde bestille mere end hidtil – mens eleverne fik fri lidt tidligere. Til sidst satte han trumf på med bemærkningen: "Ja, jeg havde nær sagt, at det er da et udmærket system, hvis børnene slipper lidt tidligere, og lærerne slipper lidt senere".

Udtalelsen udløste ikke kun en storm af protester men også arbejdsnedlæggelser på skoler over hele landet. "Der blev ringet rundt, telefonlinjerne glødede", som det huskes af Rigmor Jark mange år senere.²⁹

I Næstved var ni af kommunens 17 skoler berørt, og der blev indkaldt til tilidsmandsmøde. Kredsformand Per Blistrup søgte at lægge en dæmper på gemytterne, og understregede at det var ulovligt at strejke som tjenestemand. Resultatet af mødet blev, at hver skole måtte handle, som den ville. Hækkerups bemærkning om at "lærerne var dovne kanaler" havde i kombination med oplysninger om, at der strejkedes på andre skoler, og at der ikke havde været forudgående forhandlinger om forslaget, fremprovokeret reaktionen, mente kredsformanden, mens overlærer Henning E. Jensen supplerede med information om, at han havde kontaktet den skolepolitiske ordfører for den konservative gruppe i Folketinget og fået det bestemte indtryk, at der ikke var indkaldt til forhandlinger.

"Efter Per Hækkerups flabede udtalelser opfattede man det, som om forslaget skulle trækkes ned over hovedet på lærerne uden forhandling, og stemningen var meget ophidset", som overlæreren beskrev det, da man efterfølgende skulle gøre boet op.³⁰

Fra mandag den 26. marts gennemførte lærerne mange steder arbejdsvægringsaktioner.³¹ Deltagelse i alle sociale aktiviteter ud over undervisningen, hvad

²⁸ Gengivet i journalsag 1974-4521-1, Undervisningsministeriet, Personalesager kasse 1259, Rigsarkivet.

²⁹ I november 2012 interviewede jeg fem af tidligere lærere fra Ballerup-Måløv Kommune, som alle have været fagpolitisk aktive i årene omkring strejken, deriblandt Rigmor Jark, som senere blev kredsformand.

³⁰ Citater i journalsag 1974-4521-1, Undervisningsministeriet, se note 28.

³¹ Først fra 1977 findes der statistik vedr. arbejdsnedlæggelser i det offentlige, se s. 509 i Flemming Mikkelsen: "Shopfloor Strike Strategies Among Public Employees", *Economic and Industrial Democracy*, vol. 19, 1998, s. 505-538. Det er ikke klart, hvor udbredt den efterføl-

enten det var forældremøder, forældrekonsultationer, lejrskoler, klassefester, featureuger m.m., ophørte. Det var netop denne lange række af socialpædagogiske aktiviteter, som siden 1960'erne havde udløst krav om og indfrielse af overtidsbetaling. Eleverne skulle dog ikke straffes helt – og i Sydals kommune besluttede lærerne f.eks., at to planlagte skolefester ikke ville blive berørt.

Lokalt var myndighederne i oprør. På Sydals samledes skolekommissionens medlemmer og udtalte deres skarpeste misbilligelse: "Navnlig fandt man lærernes fremgangsmåde stridende mod det hensyn, de skylder forældrene, ligesom vi finder, at de har vist børnene et meget dårligt eksempel ved at benytte sådanne udenomsparlamentariske metoder", som formanden Eskil Rasmussen skrev til kulturudvalget.

Man forventede, at der ville blive taget skridt til at idømme lærerne en bod og eventuelt også afskedigelse af de mest aktive. Også i Ballerup-Måløv Kommune tog myndighederne til orde, idet borgmester Kai Burchardt sendte et undskyldende brev ud til forældrene, mens skoledirektør Holger Knudsen på det kraftigste opfordrede skolernes personale til ikke at tilslutte sig den sympatidemonstration, som Landsorganisationen af Elever havde planlagt til fredag den 30. marts. Brevet fra skoledirektøren sluttede med følgende passus:

Skulle det ske, at en lærer udsættes for et så stort pres ved elevens ønske om at drøfte den varslede situation, at en normal undervisningssituation er umulig at gennemføre, bør vedkommende lærer i samråd med skolens inspektør søge at holde drøftelserne mellem eleverne inden for ordnede og objektive rammer samt snarest muligt søge at genetablere normal undervisning.³²

Mange forældre stillede sig uforstående og syntes, at børnene blev taget som gidsler i en kamp mellem lærerstanden og regeringen. I Hjørring protesterede formanden for den lokale afdeling af Socialdemokratiet mod, at lærerne havde benyttet skolens adressekartotek til at sende information ud til forældrene, og på Hedegårdsskolen i Ballerup ønskede forældrene at sikre sig, at en lignende strejke ikke gentog sig. Timetallet var i forvejen så lavt i forhold til pensum, at eleverne ikke kunne tåle at miste en eneste time, stod der i deres henvendelse til skoledirektør Knudsen.³³ Også i Valby var kredsen af Socialdemokrater opbragt over den skrivelse, som eleverne havde fået med hjem om mandagen. "Der må skrives ind under én eller anden form – lærerrådet bør pålægges at fremsende en beklagelse over de urigtige påstande", skrev bestyrelsesmedlem Mogens Camre i et

gende arbejd-efter- reglerne aktion var, ej heller dens længde. I Sydals Kommune skulle den vare til 1. april.

³² Brev af 29.3.1973 og brev af 27.3.1973, Ballerup Stadsarkiv.

³³ Brev af 25.3.1973, Ballerup Stadsarkiv.

personligt brev til undervisningsminister Knud Heinesen.³⁴ I brevet havde lærerne gjort opmærksom på, at der var tale om et overenskomstbrud, en lønnedgang på mindst 10 procent, og at "de voldsomme besparelser helt ensidigt var blevet pålagt én erhvervsgruppe". Resultatet ville blive et større arbejdspress for alle. På Roholmskolen i Herstederne opfordrede forældreforeningen forældrene til at holde børnene hjemme og kommunalbestyrelsen til at tage affære. Skulle det ikke have konsekvenser, at man strejkede som tjenestemand?

"Før disse spørgsmål er besvaret, kan vi ikke anbefale forældrene at sende deres børn i den kommunale skole, al den stund vi ikke aner, om vore børn bliver sendt hjem igen uden vor viden, hvilket er absolut uacceptabelt", som der stod i en henvendelse til kommunen.³⁵ I dagspressen var der kritiske læserbreve, og en leder i dagbladet *Information* konstaterede tørt, at "så længe lærerne ikke giver anvisninger på reformer, der på en gang åbner mulighed for besparelser og forbedringer, kan deres protester mod flere lektioner til samme løn ikke behandles som andet end en regulær kamp for lønningsposen".³⁶

Der gik kun kort tid, før regeringen ændrede signaler, det skete allerede den 23. om aftenen, og en aftale kom i stand. Timelængden blev reduceret fra 50 til 45 minutter og arbejdstiden udvidet til 28 timer, men kun frem til 1975, hvor den skulle sættes ned til 27 timer igen. Umiddelbart kunne det se ud som en sejr, men efter Danmarks Lærerforenings opfattelse var der tale om en "klar forringelse af vores vore forhold", som formanden Jørgen Jensen udtrykte det på repræsentantskabsmødet i april 1973. Lærerne havde nemlig måtte acceptere nedskæringer i vikarlønningerne og en indskrænkninger i betaling for stileretning og overtimer.³⁷ Men hellere det end et diktat:

Jeg mener, at vi, den politiske situation taget i betragtning, må leve med dette her, og jeg vil også af andre grunde anbefale, at repræsentantskabet tiltræder. Man kan godt gå på barrikaderne og kæmpe, hvis man har moralsk støtte. Denne situation er vi imidlertid ikke i. Der er desværre ikke synderlig stor forståelse for vor situation ude blandt befolkningen, og vi må nok erkende, at vi i højere grad end andre er afhængige af vort forhold til omgivelserne, dersom vort arbejde skal lykkes.

³⁴ Begge skrivelser i journalsag 1974-4521-1, Undervisningsministeriet, Personalesager jfr. note nr. 28.

³⁵ Samme

³⁶ Citat hos Thorkild Thejsen: "Lærerstrejken", *Politisk Revy*, nr. 247, 1974, s. 18-19; Mikkelsen: "Shopfloor Strike Strategies"; Borgnakke, "Skole, lærer, lønarbejde", s. 168. Se også Thorkild Thejsen: "Lærerrollen - fra degn til professionel" i Hans Jørgen Kristensen og Per Fibæk Laursen: *Gyldendals pædagogikhåndbog*, København: Gyldendal 2011, s. 365-385.

³⁷ Borgnakke, "Skole, lærer, lønarbejde", s. 167 og *Folkeskolen*, nr. 16-17, 1973, s. 767-769.

Der var enkelte oppositionelle stemmer mod forliget, en gruppe lærere fra Esbjerg og Ry forsøgte uden held at samle underskrifter fra 10 procent af medlemmerne, så forligsteksten kunne komme til urafstemning.

POLITIK OG PROFESSION

Vi var samvittighedsfulde tjenestemænd, som tog det alvorligt, at vi havde ansvaret for at give børnene den bedst mulige undervisning, og vi syntes, at vi havde rigeligt at bestille i hverdagen. Vi havde alle sammen hørt Hækkerup i TV, og så fik vi altså nok. Kollegerne valgte mig og vores viceinspektør til at udtale sig til offentligheden. Det handlede slet ikke om partipolitik, jeg tror overhovedet ikke, at det strejfede os. De røde lærere, de var jo i Ballerup – ikke i Måløv, men der var ingen uenighed, da vi mødtes

fortæller den tidligere lærerrådsformand på Skovlunde Skole Agnete Lohmann Christensen mange år efter.³⁸ En anden lærer fra Rosenlundsskole, Rigmor Jark, huskede, at hun stod hjemme og satte en hylde op, ”da min kollega ringede og fortalte, at når man strejkede, skulle man være på skolen ... så lidt havde jeg forstået, men skyndte mig derhen”.³⁹

Begge erindringsglimt vidner om det overraskende og grænseoverskridende i aktionen. Også inde hos Danmarks Lærerforening kom det ganske uventet, at tjenestemænd kunne gå i strejke: ”Det var ikke alene et chok for formanden, men for alle. Hækkerups udspil, strejkende tjenestemænd, det hele kom sgu bag på os”, beskriver den tidligere sekretariatsleder Svend Emil Nielsen situationen og fortsætter: ”Det væltede ind med henvendelser. Og vi fik travlt – sendte folk ud i landet, kontaktede partier, ministre og andre organisationer. Der blev knoklet, og vores lille trykmaskine kørte ligesom vi andre i døgndrift”.⁴⁰

Ude i landet var medlemmerne imidlertid langt fra tilfredse med DLF's opfordringer til at lade strejkevåbenet ligge. Lærerne mente, at der var tale om et aftalebrud i en grad, så selv DLF måtte karakterisere aktionen som fuldt forståelig. Alt andet lige ville det have været udtryk for ”sindets dvaskhed og standsmæssig ligegyldighed”, hvis lærerne ikke havde reageret. ”Vi kan ikke erindre, at standen har været udsat for en lignende provokation, en sjakren med de helt elementære forudsætninger for en skolereforms gennemførelse, en grov tilsidesættelse af forhandlingsprocedurens skrevne og uskrevne love”, som der stod i et særnummer af *Folkeskolen* fra marts 1973.

Standen var provokeret, en aftale var brudt – og som loyale tjenestemænd havde man krav på en anden respektfuld behandling fra landets mest magtfulde politikere. Og så hjalp det ikke stort, at Per Hækkerup forsøgte at trække i land un-

³⁸ Gengivet i Thejsen, *Lærernes kampe*.

³⁹ Interview med N.C.S., november 2012.

⁴⁰ Gengivet i Thejsen, *Lærernes kampe*.

der en privat samtale med formanden for DLF og hævdede, at han var blevet misforstået og kun havde forsøgt at være morsom.⁴¹

Nogle lærere gav imidlertid udtryk for, at der lå andet og mere bag. De var samfundskritiske, men først og fremmest var de kritiske over for skolen eller, som en lærer beskrev det engang i 1970'erne, da han blev spurgt om strejkens betydning for hans eget liv:

Det er da også helt givet, at 1973 med lærerstrejken og begivenhederne før og efter, gav mig noget at tænke over. Jeg har brugt al min tid i de år, jeg har været i folkeskolen på de unger. Lavet en masse uden et sekund at spekulere over, om jeg fik løn for det eller ej. Jeg – eller vi – har været nogle allerhelvedes blåøjede idealister.⁴²

Strejken fik læreren, som hed Søren, til at melde sig til en socialistisk lærergruppe. "I den socialistiske lærergruppe forsøger vi at tilegne os og udvikle det analyseapparat, som kan sætte os i stand til at forstå og handle mere korrekt", forklarede han interviewereren. Ikke overraskende var det i det røde omegnssbælte, at lærerne var først med at danne basisgrupper. Fra Albertslund spredte ideen sig til Ballerup-Måløv og videre til Gladsaxe med fælles sommerseminarer på Tvinds højskole i Juelsminde og månedlige møder i vinterhalvåret.⁴³

Det var især i mødet med folkeskolens ældste elever, som der var blevet stadig flere af i takt med at undervisningspligten blev udvidet til 9 år, at idealismen fik sit grundskud. Hvor de kommende lærere på Halslev Seminarium i januar 1973 gik til skriftlig pædagogikeksamen i emner som "At blive voksen" eller "Om at blive moden" og "Skoletræthed",⁴⁴ og slog til lyd for at skolen skulle give eleverne rum til medbestemmelse og forsøge at påvirke hjemmene til at gøre det samme, oplevede læreren Bodil på en stor københavnsk skole, hvor svært det kunne være i praksis. Hun var klasse- og engelsklærer for en 7. klasse og havde også engelsk i 8. og 9. klasse. Eleverne var ikke bare skoletrætte og uregerlige, de arrangerede også slåskampe "som de forsøgte at få mig blandet ind i, så de kunne komme til – sådan tilfældigt – at vappe mig nogen. De hånede mig, fordi jeg ikke turde blande mig ... eleverne er ikke indstillet på at lære engelsk. De mener selv, at de fortrinsvis skal ud og være arbejdsløse, og som de siger: "Det skal man jo ikke bruge engelsk til".

Forældrene forlangte, at hun vendte tilbage til en mere traditionel lærerrolle, mens Bodil fandt, at det ikke var eleverne, der var noget i vejen med, men systemet. "De er meget ærlige og meget spontane i deres modstand mod skolesyste-

⁴¹ Samme.

⁴² Thorkild Thejsen, *Samtaler med lærere*, s. 86.

⁴³ Borgnakke, "Skole, lærer, lønarbejde", s. 238-268. Se også Grinder-Hansen, *Den gode, den onde og den engagerede*, ss. 311.

⁴⁴ *Dansk Skolemuseum. 1969-1978. Eksamensbesvarelser fra seminarier* [pædagogisk speciale 1969-1972 m.m.], Rigsarkivet.

met” oplevede Bodil. ”De har gennemskuet lærerrollen, og det går så også ud over de lærere, der faktisk gerne vil lave ’vedkommende’ undervisning... Jeg kan godt forstå hvad der foregår oven i hovederne på dem. Jeg føler mig også selv nogen gangen helt magtesløs overfor barriererne”.⁴⁵

På spørgsmålet om, hvordan eleverne havde det i 1970’ernes folkeskole gav en anden kvindelig lærer, der havde været lærer i 15 år udtryk for, at:

De trives også dårligt. Jeg har en 9. klasse i dansk, og de virker som følelsesmæssige analfabeter. Deres følelser for hinanden, for andre mennesker og til hele tilværelsen er blevet forsømt i uhyggelig grad i alt det faglige ræs. Der er heller ikke meget i deres fritid, der kan stimulere den side af deres udvikling. Passivitet i fritiden og de store faglige og usammenhængende krav i skolen er med til at skabe store problemer for dem. De udtrykker det ikke selv i ord, men jeg oplever det alt for tydeligt i deres reaktioner: ligegyldighed, lukkethed, surhed, aggressioner, passivitet, skoletræthed.⁴⁶

Kritikken blev også rettet indad i tidens kritik-selvkritik-stil, og mod læreruddannelsen, der heller ikke havde klædt dem særlig godt på til mødet med skolen. Eller som lærer Lene Nordgård Svendsen, ansat på Hunseby skole på midt-Lolland sagde i en undersøgelse, bladet *Folkeskolen* gennemførte om den nye læreruddannelsesreform fra 1966: ”Børnene blev gemt som en særlig overraskelse til os, når vi blev færdige med uddannelsen”.⁴⁷

Det var især faget undervisningslære, som de studerende fandt for teoretisk og afkoblet fra den praktiske virkelighed. Selvom faget havde til formål at klæde læreren bedre på til ikke bare at foretage metodiske, men også indholdsmæssige valg.⁴⁸

I den sammenhæng var tjenestemandsansættelsen noget af et tveægget sværd. Den beskyttede mod umiddelbar afskedigelse, sikrede lærernes metodefrihed og den skabte respekt omkring standen og dens forening. Lærerne havde krav på en anden behandling end andre lønarbejdere, men derfor også pligt til at opføre sig værdigt til offentlighedens respekt. Eller som lærer Emil Petersen udtrykte det på det ekstraordinære repræsentantskabsmøde i DLF den 28. marts 1973, hvor bølgerne stadig gik højt ude på lærerværelserne: ”Vi er tjenestemænd, vi må opføre os, som tjenestemænd – og vi vil behandles som tjenestemænd”.

Det var således vanskeligt for lærerne at komme kollektivt til orde, hvilket den resolution, som repræsentantskabet vedtog, vidnede om. Heri blev der lagt afstand til de ulovlige strejker – og til rygter fremført i medier om lærere, som havde bakket eleverne op i deres planlagte landsstrejke et par dage efter. ”Det

⁴⁵ Borgnakke, ”Skole, lærer, lønarbejde”, s. 51.

⁴⁶ Thejsen, *Samtaler med lærere*, s. 48 – se også fotografen Morten Bo: *Folkeskolen*, 1980.

⁴⁷ *Folkeskolen*, nr. 42, 1973, s. 1970.

⁴⁸ Per Fibæk Laursen: *Læreren fra degn til lønarbejder*, 1976, s. 116-133.

henstilles til samtlige medlemmer, at man fortsat indtager en sådan holdning, at der ikke er dækning for forlydender, som belaster lærernes omdømme i den offentlige debat” stod der.⁴⁹

Strejken i marts 1973 vidnede imidlertid om, at græsgrødderne ikke i samme grad lod sig begrænse af hensynet til deres omdømme som statsansatte tjenestemænd. Indlæg i *Folkeskolen* fortalte deres egen historie om, at de fandt det mere end i overkanten at skulle implementere en ny skolelov – med nye forventninger til lærerrollen, herunder en mulig afskaffelse af karakterer, indførelse af elevdemokrati og udstrakt samarbejde med kolleger og forældrene, og integration af elever med særlige behov. Samtidig med at skolesystemet blev udsat for besparelser og den planlagte skolereform rykket flere år frem. Det havde skabt usikkerhed hos forældrene og splittelse på lærerværelserne mellem tilhængere og modstandere, fremgik det bl.a. af den enquete, som *Folkeskolen* gennemførte i sommeren 1974.

Eller som en lærer formulerede det i et indlæg, efter at have læst to artikler, som slog til lyd for karakterernes afskaffelse – og i lyset af at undervisningspligten var blevet forlænget med to år:

Den almindelige danske skolelærer er meget, meget klogere. Han ved nemlig, hvor skoen trykker. Kort og godt: Når man umyndiggør store børn ved ikke at måtte forlange noget af dem, afskaffer karakterer og eksamen og derved aldrig må give dem en kvittering for deres arbejde, hvordan får man dem så til at tie stille og bestille noget i timerne? Så enkelt er problemet. Ville vi voksne bestille noget, hvis vi ikke fik kvittering for vores arbejde? Selvfølgelig ikke ... Hvorfor hører man aldrig, at vores alt for mange og alt for kloge skrivebordspædagoger tager et vikariat i en almindelig folkeskole? Tør de ikke? Prøv at lukke nogle af de højst-talende og højst-betalte ind til almindelige 8. klasser, og hvis de overlever det forsøg, så lad os høre om, hvordan de har det.⁵⁰

For nogle var progressive tanker tydeligvis vejen frem, mens andre var trætte af, at skolen skulle laves om. Men ét havde disse lærere til fælles, nemlig at professionen ikke længere kunne tænkes uden en skolepolitisk og pædagogisk stillingtagen.

KONKLUSION

Radikaliseringen af de offentlige ansatte op igennem 1970'erne og 1980'erne er et tema i dansk arbejderbevægelseshistorie. Som forklaring på udviklingen finder man dels den eksplosive andel i antallet af offentligt ansatte, dels ændrede arbejdsvilkår, hvor offentligt ansatte mistede kontrollen over deres arbejde og sakkede bagud rent lønmæssigt. Hertil kom en afsmittende effekt fra de mange

⁴⁹ Gengivet i *Folkeskolen*, 2.4. 1973.

⁵⁰ Debat i *Folkeskolen*, 1972, nr. 49 og 1973, nr. 1, citat s. 85.

strejker på det private arbejdsmarked. Tilsammen førte det til en ændring i, hvordan de faglige organisationer så sig selv. De repræsenterede ikke længere kaldet – men lønarbejdet.⁵¹

Lige præcis lærerstrejken i 1973 kalder imidlertid på en mere udbygget og hverdagsagtig forklaring. For strejkevåbnet var ikke bare uprøvet, det var også ulovligt, da lærerne var ansat som tjenestemænd. Strejken kom derfor ikke til at vare andet end én dag, bortset fra et enkelt sted, nemlig i Ballerup-Måløv Kommune, og det var heller ikke muligt at mobilisere græsrodderne til en urafstemning om forligsteksten.

Den politiske bevidstgørelse kom et andet sted fra. Den kom ude fra, fra tidens antiautoritære strømninger, men også inde fra i den forstand, at lærerne op igennem 1960'erne havde forhandlet sig til stadig bedre arbejds- og lønvilkår. Her havde tidens store lærermangel været et godt argument, samtidig med at lærerne i stigende grad fremstod som en samlet stand på tværs af land og by. Prisen havde været, at staten krævede loyalitet af sine tjenestemandsansatte.

På tværs heraf gik forhold, der vedrørte læreruddannelsen, elevmassens ændrede sammensætning med stadig flere elever med en uddannelsesfremmed baggrund – nye pædagogiske rum, som krævede ændrede arbejdsformer – og et generations- og kønsskifte i lærerstanden. Opbrud, forandring og politisk indblanding udfordrede således den soliditet, respekt og tillid, som var forbundet med tjenestemanden.

Med sine hurtige bemærkninger på TV satte økonomi- og budgetminister Per Hækkerup ikke bare tingene på spidsen – lærerne havde det for godt, og burde derfor yde noget mere – han satte også en gnist til en ulmende utilfredshed. Forhold, der tidligere havde været private – eller højst var blevet rejst bag lærerværelsets lukkede døre, kom nu ud i åben diskussion.

Det bemærkelsesværdige var, at utilfredsheden tilsyneladende gik på tværs af lærernes øvrige holdninger, politisk såvel som pædagogisk. Det var standsfølelsen som sådan, der var krænket. Samtidig viste strejken lærerne, at ansættelsen som tjenestemand havde fordele – men også ulemper, når det drejede sig om at give udtryk for sin utilfredshed. Strejken, og de erkendelser den affødte, var uden tvivl medvirkende til, at tiden var ved at rinde ud for lærernes ansættelser som tjenestemænd. Det lod sig ikke gøre at forene politik og profession under den hat.

NING DE CONINCK-SMITH

PROFESSOR

INSTITUT FOR UDDANNELSE OG PÆDAGOGIK

AARHUS UNIVERSITET

⁵¹ Mikkelsen: "Shopfloor Strike Strategies" og Flemming Mikkelsen: "Cycles of Struggle and Innovation in Industrial Relations in Denmark after World War II", *Scandinavian Journal of History*, 22, 1997, s. 31-51.

ABSTRACT

Teachers, Politics and Profession: Denmark in the 1960's and 1970's

The focus of this article is the political mobilization of Danish teachers during the 1960's culminating with a one-day strike in March 1973. As civil servants, the teachers were not allowed to strike, but a comment made by the Danish Minister of Finance Per Hækkerup on national television about teachers working too little and earning too much, sparked the political reaction. The strike hit schools across the whole country, and the article draws on memoirs and contemporary educational journals and reports in its discussion of why and how a self-conscious and critical approach towards the school system, teaching and teachers working conditions gradually seemed to become part of teachers understanding of their profession.